

Verdaguer, entre la història i la consciència

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 24-03-2020

En aquests moments tan complexos per al món i per al país, l'Institut Nova Història creu que val la pena reproduir un escrit d'En Jordi Bilbeny sobre Verdaguer. "Verdaguer som tots i tots som el nostre present, el nostre passat i el nostre futur. I restaurar la nostra llengua, la nostra història i la nostra dignitat personal i col·lectiva només depèn, com sempre, de nosaltres."

Vaig decidir-me a estudiar filologia catalana perquè em va semblar que l'estudi de la llengua era la millor manera de dignificar-la. Escolaritzat en una escola pública i franquista, vaig viure a la pròpia pell el fet de no poder parlar a classe en la meua llengua i no poder ni tan sols utilitzar el meu propi nom. Això, i el menyspreu que un professor va demostrar un dia al mig de classe envers el nostre idioma, va obrir-me els ulls i em va fer estar atent a tot el que envoltava la llengua. Eren èpoques d'una sola cadena de televisió, que curiosament només era en castellà. Èpoques en què el cinema i la ràdio només emetien en castellà. L'ambient de casa, l'actitud de la mare, d'En Fidel Soler –un veí i amic de la família– i del Pare Lluís de Reus, van fer que prenguéssin consciència de la situació delicada en què es trobava la nostra llengua i que calia prendre mesures immediates. Les úniques que jo vaig poder aplicar de forma imminent van ser les de parlar, llegir i escriure tant com poguéssin en català.

Al cap d'uns anys em vaig adonar que, paral·lel a la persecució i abandó de la llengua, hi havia hagut també la manca de coneixement de la nostra història. I llavors vaig començar a escriure alguns poemes sobre l'11 de Setembre, imprimir-los i escampar-los per Arenys, d'amic en amic, de casa en casa, amb la il·lusió que mentre la poesia en llengua catalana tornava a guanyar les llars i el carrer, la història que hi mirava d'explicar, ens feia obrir els ulls i posava sobre la consciència una part del nostre passat que jo considerava transcendent: el setge de Barcelona i la subsegüent ocupació espanyola de Catalunya, amb el que això va suposar d'anorreament nacional, d'amnèsia de la memòria col·lectiva i pèrdua quasi absoluta de prestigi literari i lingüístic. I tot ho mirava de dur a terme com un crit desesperat per aturar el procés d'encaix dins l'estat espanyol que la totalitat de la classe política s'havia marcat com a projecte polític de llarg abast.

Vull dir amb això, que la meva consciència històrica va ser fruit d'allargassar amb continguts la meva primera consciència lingüística. Jo creia, llavors, a començament dels anys vuitanta, que sense un amor profund a la llengua no hi hauria mai respecte possible al país. Després, aquest amor va esdevenir estudi, compromís, publicació. I al cap de poc ja em mancaven continguts i profunditat històrica. Per això vaig acabar llegint i estudiant la llengua catalana, però també la història de Catalunya. I al final, mercès a l'excursionisme, vaig començar a conèixer el país pas a pas, muntanya a muntanya, poble a poble, convençut com estava que el nostre país no era un nom altisonant o una idea emotiva, sinó també un territori i una gent. I que no es podia estimar ni el país ni la gent sense coneixe'ls a fons, en viu.

Amb els anys, després, em vaig adonar que, si salvàvem totes les distàncies possibles i tots els personalismes que es poguessin salvar, entre la meva petita experiència vital i la vida ciclòpia d'En Verdaguer hi havia quelcom que ens unia. Ell també havia demostrat, a través de la poesia i de la prosa, un amor incondicional per la llengua. Ell també havia dotat diversos dels seus poemes d'un altíssim contingut històric i, encara, per torna, també havia recorregut el país a peu, pas a pas, muntanya a muntanya, parlant amb la gent i absorbint els colors del paisatge i la seva finíssima i subtil vibració espiritual. Ell també havia entès que sense terra, que sense paisatge i sense gent, sense la memòria de la gent, el país se'ns desfà a les mans com un somni volàtil i fràgil.

Per aquesta raó, quan En Verdaguer es posa a escriure, reflecteix l'ànima pura del país i de la gent que hi viu. No limita la seva religiositat a un formalisme eixorc. S'impregna del sentiment religiós més profund i l'eleva a un càntic sublim. Va més enllà dels límits acceptats i permesos: creu en la pervivència de l'ànima més enllà de la mort i, en conseqüència, practica exorcismes. Això, i d'altres aspectes del seu comportament, més endavant li comportarà uns problemes fortíssims. Durant uns quants anys se li va prohibir exercir el sacerdoci. Però la seva lucidesa intel·lectual, la força interior i la fe en la veritat de les seves creences, el van mantenir per sobre de les mesquineses dels seus acusadors i dels seus superiors jeràrquics. En Verdaguer va ser també, paradoxalment, perseguit per l'Església. I ell s'hi va enfrontar obertament. En defensa pròpia és la mostra més transparent de la seva vigorosa fe en ell mateix i en la netedat del seus actes. I, com En Leonardo Boff, En Gustavo Gutiérrez, En Pere Casaldàliga i d'altres eclesiàstics sud-americans de la teologia de l'alliberament, no deixarà que l'Església el faci callar ni que el tanqui, per boig, en un asil. Aquesta serà la força, l'energia indomable que recorrerà també la seva creació literària i la seva poesia, especialment l'Atlàntida i Canigó.

Quan va publicar Canigó, En Menéndez Pelayo li va escriure una carta d'elogi on remarcava que "sóc encara sota una impressió d'esbalaïment. Aquella Maladeta és un tros de poesia ciclòpia, tallat a la roca i veritablement colossal. Però tot el poema abunda en trets de la mateixa puixança gegantina. El Pirineu adquireix formes humanes i titàniques sota el cisell corprenedor de vostè". Ben cert. Si bé tinc la sensació que molts dels seus versos religiosos, atenallats per un context religiós estret i repressor, es van quedar a les portes d'una espiritualitat autèntica i pregona com la de Santa Teresa o de Sant Joan de la Creu, i que més enllà de "floretes", "herbetes", "ocellets", "jesusets", "maresdedéu" i algun "romaní", no va saber captar el doll secret que convulsiona l'esperit universal dels homes i del món, així mateix crec que no pas perquè aquesta part de la seva poesia sigui més aviat cànvida i un xic pueril, s'hagi de menystenir la profunditat del seu pensament i la magnificència desbordant de la resta del seus escrits. Mossèn Cinto no va poder ser mai un gran poeta místic, a l'estil dels gran místics, perquè, com a literat i com a persona, no va saber fugir definitivament dels tòpics i les cursileries que van encorsetar i deformar l'esperit religiós del seu temps.

En canvi, però, va ser un investigador tenaç, infatigable. I, com us deia, el seu Canigó és una de les convulsions geològiques i poètiques de tota la nostra història literària. Davant d'una Catalunya senil, empolsegada de Castella, del castellà i de glòries espanyoles fins al moll de l'os, ell recupera i depura una llengua. I això no va ser mai per atzar. Hi ha una intenció grandiosa al darrera que, per raó de l'encara més sobrenatural personalitat, ha passat quasi desapercebuda. Recupera, depura i modernitza la llengua. I, conformement i condigna, poleix una història en el més profund de la nostra consciència nacional. La sotragada va ser tan important, que immediatament després de ser publicat i llegit el seu Canigó, el bisbe de Perpinyà, Monsenyor Juli Carselade du Pont, va renovar la vida monàstica de Sant Miquel de Cuixà i, amb d'altres personalitats i entitats nord i sud-catalanes, va emprendre la restauració de Sant Martí del Canigó. I avui es pot dir amb tota franquesa que si es parla català a Cuixà, a dins les parets del monestir, és perquè la força d'En Verdaguer ho ha fet possible. Això és dotar d'ànima la literatura. Això és fer de la poesia una mena de doll viu i regenerador de la consciència. Perquè la consciència és quelcom viu, que observa, desgrana, analitza, recompon, actua i crea. I l'acció directa de la consciència verdagueriana sobre la Catalunya del Nord va moure més que muntanyes: hi va regenerar la vida i la llengua.

Dir que quan vaig llegir per primer cop el Canigó, vaig quedar captivat per la seva força, la seva imaginació i el seu estil, no seria gens original, tot i que és literalment verídic. Tanmateix, vaig restar tant o més corprès per la quantitat de notes amb què acompanya cada cant en concret i el llibre en general. Les lectures que havia fet, els llibres que hi citava, els

llocs per on havia passat, la gent amb qui havia parlat i de qui n'havia extret llegendes i informació detallada i quasi perduda per sempre més, constituïen els pilars autèntics i vertebradors de l'obra. Quan anys després vaig anar des de Camprodon fins a Cuixà a peu, travessant els Pirineus, pel Costabona, el Roca Colom, el Pla Guillem, Marialles, els prats de Cadí i Sant Martí del Canigó, no em vaig poder estar d'endur-me el llibre d'En Verdaguer. Llavors, llegir-ne fragments dins del mateix paisatge, es va convertir en una forma netíssima de donar vida humana a les pedres, a les comes i les valls, a la immensitat de la natura, i era com xarrupar de viu en viu totes aquelles fades i els fallaires, i els comtes que van forjar els graons primers de Catalunya. La poesia, llavors, semblava tenir un sentit: el de fer-te fondre amb l'univers, de fer-te univers i fer-te, a més a més, porta esbatanada per on l'univers arribava a cada un dels meus muscles i batecs i dóna sentit a cada un dels muscles i batecs del món.

No sé ara mateix si el ritme i la veu d'En Verdaguer em va poder captivar tant perquè, de petit, ara la meua àvia Adela i ara la mare em cantaven el Virolai o perquè el moviment coral en va musicar i cantar d'altres poemes colpidors. No sé si va ser per nades com "El noi de la mare" o "A Betlem", que cantàvem durant aquelles vetlles tan llargues de la Missa del Gall. No sé si va ser pel to de melangia infinita de "L'Emigrant". No ho sé. Però Mossèn Cinto ha tingut sempre un do narratiu. I l'ha aprofitat per arribar a la gent. Si els catalans també som aquells que parlem català, indistintament del país d'on provenim, de la religió que tinguem i de la ideologia política que professem, reactivar la cultura catalana passava ineluctablement per nodrir la gent de poesia catalana. De temes, mites, llegendes catalanes. De muntanyes, de camins. D'històries i d'història. I En Verdaguer hi va excel·lir. La gent canta desenes de desenes dels seus poemes i molts de nosaltres ni tan sols sabem que són d'ell. D'ell són multitud de poesies sobre temes històrics i patriòtics, que a mi m'han arribat ja tard, però que en el seu moment i a manca de qualsevol altra més referència, van donar al país una alenada d'autoconeixement i convicció nacionals. Ell revifa la consciència també d'unitat –d'unitat trinitària, si voleu, però unitat– del país, amb València i Mallorca, com a germanes. I si bé només va arribar a vindicar la independència de les lletres catalanes de la literatura de Castella, avui, sumant la germanor humana, la unitat lingüística i la independència literària que ell volia, podem interpretar que tal vegada anhelava alguna cosa més. Potser no a través d'ell o per mitjà dels seus contemporanis, sinó a través d'En Macià als anys trenta i a través de tots nosaltres, avui dia, amb l'estel de la llibertat a tocar de la mà. Sí. Com ell mateix va escriure a l'oda que va dedicar "A Barcelona": "Apar, oh, Catalunya!, ton geni que somia/ les glòries que passaren, les glòries que vindran". I és clar: vindran, perquè vénen amb nosaltres, perquè les duem nosaltres. Perquè són part indestruïble i indestructible de tots nosaltres. Sí, i tant: Verdaguer som tots i tots som el nostre present, el nostre passat i el nostre futur. I restaurar la nostra llengua, la nostra història i la nostra dignitat personal i col·lectiva només depèn, com sempre, de nosaltres.

Jordi Bilbeny